

شیوه های تبلیغی حضرت هود در قرآن و منابع تفسیری

فاطمه افروغ^۱

۱-سطح دو، مرکز مدیریت آموزش مجازی حوزه های علمیه واحد خواهران

چکیده

مجموعه ای از روش های شیوه های تبلیغی قرآن با مطالعه آیات الهی روشن می گردد که روش های متعدد تربیتی و تبلیغی را در برابر مخاطبان و جامعه معرفی می کند. قرآن با کاوش ژرف و وسیع، به معلمان و مربیان بشر درس هایی کارساز رهنمودهایی روشنگر ارائه کرده است. بدین ترتیب شیوه های هدایتی واپسین کتاب آسمانی و آخرین سند شرایع و حیاتی در تربیت، ارشاد، دعوت، اصلاح و تبلیغ به خوبی بکار می آید. یکی از شیوه های برجسته تبلیغی قرآن، چهره پردازی و معرفی اسوه های حسنه ای است که به سان چشمه های نور کام عطشناک هدایت جویان را سیراب می نمایند. پس از قرآن، سیره تابناک و سنت درخشان انبیاء، می تواند مأخذ شیوه های تبلیغی باشد. حضرت هود(ع)، پیامبر قوم عاد و از نسل نوح و از انبیای عهد قدیم است. حدود ۵۸ آیه در قرآن درباره حیات و دعوتش نازل شده و نامش هفت بار در آیات آمده است. آیات ۶۵ تا ۷۲ سوره اعراف، ۵۰ تا ۶۰ سوره هود، و آیات ۱۲۳ تا ۱۴۰ سوره شعراء به تفصیل، ماجرای دعوت هود را شرح می دهند. در لسان قرآن، شباهت بسیاری میان دعوت هود و حضرت صالح وجود دارد و شیوه های آنان عمدتاً مشترک می باشند. در مقاله حاضر به شیوه های دعوت و تبلیغ حضرت هود(ع) من جمله تأکید بر توحید و نفی الهه، برائت از شرک، یادآوری به همراه انداز، نُصح و امانت، ادب و احترام در برابر ناسزا و عدم درخواست مزد، پرداخته شده است.

کلید واژه: تبلیغ، حضرت هود(ع)، شیوه های تبلیغی، منابع تفسیری

۱- مقدمه

برخی بر این گمانند که شیوه های تبلیغ را باید تنها از دستگاه های اطلاع رسانی و تبلیغات امروزی آموخت. بی شک این نگرش از سویی، بخشی از آن خودباختگی ای است که شیوه های نوین زندگی و پیشرفت را منحصر در تجربه بیگانگان و به ویژه غربیان می داند، و از سوی دیگر ناشی از غفلت فراگیر نسبت به آموزه های ناب اسلامی و دریای بی کران تجارب فرهنگی تاریخ اسلامی است.

آنان که در سیر مطالعات خود، آیات روشنگر قرآن را عمیقاً بررسی کرده و گام هایی در عرصه تاریخ حیات و حکومت پیامبر و دیگر پیشوایان ارجمند اسلام برداشته باشند، به خوبی درمی یابند که تنوع و گوناگونی روش ها و ابزارها و اهداف طولی در تبلیغ دینی، چه بسیار و فراوان است. برخی از تحقیقات صورت گرفته در خصوص تبلیغ انبیاء(ص) به شرح ذیل بیان شده است:

تحقیق شیوه تبلیغ انبیاء اولوالعزم در قرآن کریم نوشته فاطمه غلامی، ۱۳۷۷؛ هدف تمامی انبیاء طبق آیات قرآن کریم یک چیز بوده چرا که پیامبر اسلام جز به آنچه که انبیای سلف مردم را دعوت می نمودند به چیز دیگری دعوت نمی نمود. البته شیوه از نظر اصول و اساس یکی بوده است ولی در فروع و جزئیات با توجه به شرایط مکان و زمان و روحیات مردم و غیره تفاوتی داشته اند [۳].

تحقیق شیوه های تبلیغی پیامبر(ص) مجله پیام حوزه، ۱۳۷۸؛ پیامبر(ص) به عنوان بزرگ مبلغ اسلام، همواره ارتباط فردی خود را با مخاطبین حفظ می فرمود و در کنار آن به ارتباط جمعی که دربرپایی شعایر دینی از قبیل نماز جمعه و جماعت و مراسم حج و... نمود می یافت، اهتمام فراوان می داد [۴].

کتاب اسوه های قرآنی و شیوه های تبلیغی آنان نوشته مصطفی عباسی مقدم، سال ۱۳۷۹؛ شیوه های تبلیغ و دعوت برخی پیامبران الهی با استناد به آیات قرآن کریم و روایات تشریح شده و ضمن برشمردن نکات برجسته شیوه های دعوت پیامبران، میزان اقبال آنها را نشان دهد [۵].

تحقیق تنوع و جامعیت شیوه های تبلیغی قرآن نوشته دکتر محمد نادری، سال ۱۳۸۲؛ تنوع و دسته بندی شیوه های تبلیغی قرآن و شیوه های تبلیغی برخی از معصومان به صورت کلی بیان شده است. بنابراین، روشی همچون اقناع تدریجی که کمتر در قرآن به صراحت از آن یاد شده، مورد توجه تمامی اسوه های قرآن بوده است. در نتیجه، در صورت حصول شرایط ویژه هر روش، اتخاذ آن روش حتمی و الزامی بوده است [۶].

تحقیق روش شناسی تبلیغی پیامبر اعظم(صلی الله علیه و آله) نوشته علی اسعدی، ۱۳۸۵؛ پیامبر اعظم(ص) از روش های متنوع تبلیغی بهره برده است که می توان گفت: تأثیر ژرف و گسترده ی حضرت در امر هدایت بشر رابطه ی

مستقیم و با این گونه شیوه ها دارد. اگر شیوه های نو و سازگار با زمان و مکان و مخاطب با رفتار درست مبلغ جمع شود؛ ثمره ی ارزشمند آن که همانا هدایت پذیری انسان ها و بهره مندی از پاداش عظیم الهی، هویدا خواهد شد [۷]. تحقیق روش تبلیغی انبیاء(ع) در قرآن نوشته عدرا نوراللهی ارخودی، سال ۱۳۹۱؛ اثبات توانایی قرآن در پاسخگویی به نیاز انسان به اسوه در تمام زمینه ها، ضرورت پایبندی تبلیغ دینی به حقانیت و قداست انگیزه، عمل و روشها و تأکید قرآن بر اتخاذ شیوه های غیر مستقیم و عملی در کنار شیوه های گفتاری و انشایی می باشد [۸].

تحقیق شیوه تبلیغی پیامبر(ص) نوشته دکتر غلامحسین معنوی نژاد، سال ۱۳۹۲؛ اسلوب تبلیغی آن حضرت را در عناوین زیر خلاصه نمود: هدف باوری، پایداری، پیشگامی در عمل، مدارا با مردم، عشق به هدایت، فرصت شناسی، مخاطب شناسی، زمینه سازی، نمایش زیباییها، بصیرت افزایی، تکریم مخاطبان و استفاده از نیروهای شایسته [۹].

در تحقیق جستاری در روش تبلیغی حضرت ابراهیم ع با تأکید بر کریمه ی ۱۲۵ سوره نحل محمدحسین شیرافکن، ۱۳۹۷؛ روش تبلیغی حضرت ابراهیم ع با تکیه بر کلیت تبلیغی که در آیه ۱۲۵ سوره نحل بیان شده، بررسی کرده و آیات طبق روش های موعظه، برهان و جدال احسن تحلیل شده اند. زیرا به بیان آیه مورد نظر، انسان ها به سه دسته حق پذیر، حق گریز و حق ستیز دسته بندی می شوند که روش تبلیغی مناسب خود را می طلبد [۱۰].

در تحقیق نقش حضرت هود(ع) در قوم عاد محمود شریفی، ۱۳۹۷؛ شرح حال حضرت هود(ع) پیامبر بررسی شده است. این مقاله ترجمه بخشی از کتاب الانبیاء حیاتهم قصصهم، اثر عبدالصاحب الحسنی العاملی است که در آن به شرح حال حضرت هود و قوم او (قوم عاد) پرداخته است [۱۱].

انعطاف پذیری اسلام چنین اقتضا می کند، که با روش های مناسب زمان و با زبان روز و با ابزارهای مشروع گوناگون، که متضمن رساندن پیام خداوند به مردم است، تبلیغ و دعوت صورت پذیرد و این کار به نحو احسن صورت گیرد. در تمامی تحقیقات صورت گرفته به کلیات تبلیغ انبیاء پرداخته شده است اما به صورت ویژه به شیوه های تبلیغ حضرت هود به صورت تخصصی پرداخته نشده است. در این نوشتار سعی ما بر آن خواهد بود که برخی از جلوه های این تنوع را روشن نموده و راه بهره مندی بیشتر جامعه اسلامی را از شیوه های تبلیغ حضرت هود(ع) بیشتر شناخته شود.

۲- حضرت هود(ع) و شیوه های تبلیغی ایشان

قبیله عاد از اعقاب نوح (ع) بودند. آنان در تمدن به حدی پیشرفت کرده بودند که متناسب با شریعت گسترده نوح شدند، اما شیطان توانست آنها را آرام آرام به عبادت بت ها بکشاند. این بود که خداوند برای هدایت ایشان هود (ع)

را که از همان قبیله عاد بود به پیامبری فرستاد. هود ایشان را به عبادت و بندگی خدای یکتا، و عمل به دین اسلام که از شریعت خداوند بود و نوح (ع) آن را آورده بود فرا خواند. او پند و اندرزشان داد، اما قوم عاد راه عناد و گمراهی در پیش گرفتند. خداوند هم بر آنان سخت گرفت و باران را از ایشان حبس کرد، باشد که به خود آیند و راه طاعت و عبادت خدا را در پیش گیرند. باز هود (ع) آنان را مژده داد که اگر ایمان آورده از کارهای زشت و ناروای خود توبه کنند، خداوند باران فراوان بر آنها خواهد بارید. و از عذاب خداوند بیمشان داد. اما آنان برعکس بر سرکشی و عناد خود افزودند، این بود که خداوند بادی سپاه و تیره به سوی شان فرستاد. قوم عاد چون آن را از دوردست و در کناره افق مشاهده کردند گمان بردند که آن ابر باران زاست، غافل از اینکه آن بادی است سخت که آنها را از پای در می آورد و خانه هاشان را برجای می گذارد. در دعوت هود، مخاطبان بیشترین عناد و اصرار بر کفر را از خود نشان دادند، به طوری که هر مبلغی از هدایتشان ناامید می گشت؛

و این قوم عاد بود که آیات پروردگارش را انکار کردند و فرستادگانش را نافرمانی نمودند و به دنبال فرمان هر زورگویی ستیزه جوی رفتند و سرانجام در این دنیا و روز قیامت، لعنت بدرقه آنان گردید. آگاه باشید که عادیان به پروردگارش کفر ورزیدند. هان، مرگ بر عادیان، قوم هود [۱۲].

هود با مشاهده چنین صفاتی، ضمن رعایت خیر خواهی و اخلاص (نُصح) استراتژی خود را بر صراحت بیان و تبلیغ بی پرده و بی پروا بنا می نهد. در محدود آیات حکایت گر دعوت هود، نمونه های این صراحت در تبلیغ را به ویژه در جملات پایانی خطاب های حضرت هود شاهدیم:

- پس از آن که آنها را به عبادت خدای یگانه و نفی بتان فرا می خواند، آنها را دروغزن قلمداد می کند: **إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُفْتَرُونَ!**

- آنها را برای براءت از شرک به گواهی می خواند: **قَالَ إِنِّي أَشْهَدُ اللَّهَ وَأَشْهَدُوا أَنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ * مِنْ دُونِهِ فَكَيْدُونِي جَمِيعاً ثُمَّ لَا تُنظِرُونَ؛** گفت: من خدا را گواه می گیرم و شما شاهد باشید، من از آنچه جز او شریک می گیرید، بیزارم، پس همه شما در کار من نیرنگ کنید و مرا مهلت ندهید.^۲

- پس از اعتراض به پرستش بتان می گوید: **فَأَنْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ؛** پس منتظر باشید. من هم با شما از منتظرانم.^۳

۱. هود: ۶۰-۵۹

۲. هود: ۵۵-۵۴

۳. اعراف: ۷۱

و به صراحت از نافرمانی و جرم منع می کند: وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ؛ و تبهارانه روی بر مگردانید.^۱

البته باید توجه داشت که این صراحت لهجه و بی پروایی هرگز به مفهوم اهانت و گستاخی به مخاطبان نیست و تنها به منظور القای صلابت و قطعیت دعوت است، چنان که وقتی او را به سفاهت و دروغگویی متهم می سازند، آرام و با احترام تنها به دفع تهمت از خود می پردازد:

سران قومش که کافر بودند گفتند: ما تو را در نوعی سفاهت می بینیم و جداً تو را از دروغگویان می پنداریم. گفت: ای قوم من، در من سفاhti نیست ولی من فرستاده‌ای از جانب پروردگار جهانانم.^۲

تعبیر فوق، بیش از هر چیز صراحت و جسارت حضرت هود را در برابر سرکشی و سبک سری قوم عاد نشان می دهد، از این رو او را اسوه صراحت در تبلیغ لقب داد.

شیوه های تبلیغی حضرت هود(ع) به شرح ذیل می باشد که در ادامه به تفصیل به آنها پرداخته می شود: تأکید بر توحید و نفی آلهه، برائت از شرک و تحدی، رعایت ادب و احترام در برابر ناسزا و تهمت، نصح و امانت، یادآوری به همراه انذار و عدم درخواست مزد

۱-۲- تأکید بر توحید و نفی آلهه

از امام باقر(ع) نقل شده که فرمود: «کانوا کأنهم النخل الطوال، و کان الرجل منهم ینجوالجبل بیده فیهدم منه قطعاً»^۳ قوم عاد مانند نخل های بلندی بودند، بطوری که مردی از ایشان صخره‌ای را می گرفت و با دستش آن را جدا می کرد.

آنان بت‌هایی را می پرستیدند و آنها را الهه می نامیدند. از این رو حضرت هود به آنان گفت:

أَتَجَادِلُونَنِي فِي أَسْمَاءٍ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَأَبَاؤُكُمْ مَا نَزَّلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ...؟^۴

سرلوحه پیام‌های تبلیغی حضرت هود را دعوت به توحید تشکیل می دهد که در هر فرصتی به مخاطبان ابلاغ می نمود. چرا که با پذیرش توحید واقعی، راه دستیابی به کلیه فضیلت های فکری و اخلاقی برای مخاطبان گشوده می شود؛

۱. هود: ۵۲

۲. اعراف: ۶۶-۶۷

۳. حویزی، ۱۳۸۴ش، ۱۴۲۶ق، ج ۲، ص ۴۴.

۴. اعراف: ۷۱

وَإِلَىٰ عَادِ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ إِنِّي أَنْتُمْ إِلَهًا مَفْتَرُونَ؛^۱

و به سوی قوم عاد، برادرشان هود را فرستادیم. هود گفت: ای قوم من، خدا را بپرستید، جز او هیچ معبودی برای شما نیست، شما فقط دروغ پردازید.

وَإِلَىٰ عَادِ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ؛^۲

و به سوی قوم عاد، برادرشان هود را فرستادیم؛ گفت: ای قوم من، خدا را بپرستید، که برای شما معبودی جز او نیست، پس آیا پرهیزگاری نمی کنید؟

أَتَجَادِلُونَنِي فِي أَسْمَاءِ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَأَبَاؤُكُمْ مَا نَزَّلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ؛^۳

آیا درباره نامه ایی که خود و پدرانتان برای بتها نامگذاری کرده اید، و خدا بر حقانیت آنها برهانی فرو نفرستاده با من مجادله می کنید؟

إِن أَجْرِي إِلَّا عَلَىٰ الَّذِي فَطَرَنِي أَفَلَا تَعْقِلُونَ؛^۴

۲-۲- بوائت از شرک و تحدی

برای جلوگیری از طمع مشرکان در ایمان مؤمنان، بر مبلغ الهی لازم است به صراحت، بوائت خود را از شرک و مشرکان ابراز کند تا صف مؤمنان از جمع مشرکان جدا شود و با این اعلام شجاعانه، اهل ایمان احساس عزت و استقلال نمایند؛ هنگامی که به هود می گویند تو در اثر آسیبی که خدایان ما به تو زده اند سخن به گراف می گویی، وی بیزاری خود را از این گونه ادعاها اعلام می نماید؛

أَنْ نَقُولُ إِلَّا اعْتَرَاكَ بَعْضُ آلِهَتِنَا بِسُوءٍ قَالَ إِنِّي أُشْهِدُ اللَّهَ وَاشْهَدُوا أَنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ * مِنْ دُونِهِ فَكَيْدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنظِرُونَ * إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ؛^۵

گفت: من خدا را گواه می گیرم، و شاهد باشید که من از آنچه جز او شریک وی می گیرید، بیزارم. پس، همه شما در کار من نیرنگ کنید و مرا مهلت مدهید، در حقیقت، من بر خدا، پروردگار خودم و پروردگار شما توکل کرده‌ام. هیچ جنبنده‌ای نیست مگر این که او مهار هستی اش را در دست دارد. به راستی پروردگار من به راه راست است.

۱. هود: ۵۰

۲. اعراف: ۶۵

۳. اعراف: ۷۱

۴. هود: ۵۱

۵. هود: ۵۴-۵۶

در آیات و جملات فوق شاهد برائت و تحدی شجاعانه و همراه با توکل و اعتماد به ذات لایزال الهی از سوی هود می باشیم که در تثبیت اعتقاد توحیدی در جان مخاطبان مؤثر است و از شیوه های دعوت محسوب می شود.
امام باقر(ع) فرمود:

خداوند دارای لشکریانی از باد است که به واسطه آنها هر کسی از گناهکاران را که بخواهد، عذاب می کند و برای هر بادی فرشته ای موکل آنهاست. پس وقتی خدا اراده کند قومی را به نوعی از بادهای عذاب کند، خداوند به آن فرشته موکل و به آن باد که اراده کرده به واسطه آن عذاب کند، وحی می فرستد. پس فرشته به آن باد فرمان می دهد و آن باد حرکت می کند، همان گونه که شیر خشمناک حرکت می کند... برای هر بادی از بادهای نامی مخصوص هست. آیا فرموده خداوند را در مورد قوم عاد شنیده ای که فرمود: «ما بر آنان در روزی نحس و طولانی بادی سخت فرستادیم»^۱ و فرمود: «باد عقیم و بی باران»^۲ و فرمود: «بادی که در آن عذاب دردناک است»^۳ و فرمود: «پس بادی به آنان رسید که در آن آتش بود، پس سوزاند»^۴.

۳-۲- یادآوری به همراه انذار

هنگامی که حضرت هود آنان را به سوی خدا و دینش دعوت کرد و در پند دادن و ارشاد آنان تأکید کرد و آنان را بر قدرت خداوند جبار، قادر، بزرگ و مجازاتش در دنیا و آخرت هشدار داد، به حال آنان سودی نبخشید. از این رو خداوند متعال باران رحمتش را از آنان بازداشت تا جایی که دچار سختی و قحطی شدند. این کار خدا برای این بود که شاید آنان بیدار شوند و برگردند و به فرمانبرداری از خدا تن دهند. ولی اینها سودی نبخشید. بلکه سرکشی و دشمنی آنان بیشتر شد. در حدیث امام سجاد آمده است که در مقام اعتراض و انتقاد به آن حضرت گفته شد که جدّ تو بر ما ستم و تجاوز کرد، پس به خاطر آن تجاوز با او جنگیدیم. حضرت در پاسخ فرمود: وای بر شما آیا قرآن نمی خوانید که فرمود: *وَإِلَىٰ عَادِ أَخَاهُمْ هُودًا*، *وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا*، *وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا*؛^۵ پس مثل آنان است و آنان برادران دینی آنان نبودند؛ بلکه در قبیله و عشیره آنان بودند.

۱. قمر: ۱۸

۲. ذاریات: ۴۱

۳. احقاف: ۲۴

۴. کلینی، ۱۳۸۳ش، ج ۸، ص ۹۱.

۵. هود: ۵۰، ۸۴ و ۶۱

در روایات دیگری آمده است که او به آنان گفت: «پس خداوند قوم عاد را نابود کرد و حضرت هود را نجات داد، و قوم ثمود را نابود کرد و حضرت صالح را نجات بخشید...»^۱

در بسیاری موارد، در قرآن یادآوری الطاف و نعم خداوندی با انداز همراه شده است. هود پس از ذکر برخی از نعمتهای عظیم الهی، مخاطبان را با بیان عذاب نافرمانان و حق ناپذیران بیم می دهد؛

وَأَتَقُوا الَّذِي أَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ * أَمَدَّكُمْ بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ * وَجَنَّاتٍ وَعُيُونٍ * إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ؛^۲

و از آن کس که شما را به آنچه می دانید مدد کرد پروا دارید: شما را به دادن دامها و پسران مدد کرد، و به دادن باغها و چشمه ساران، من از عذاب روزی هولناک بر شما می ترسم.

و گاهی نعمتهای بزرگ اجتماعی را بر می شمرد:

وَأذْكُرُوا إِذْ جَعَلْنَاكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَسْطَةً فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ؛^۳

و به خاطر آورید زمانی را که خداوند شما را پس از قوم نوح، جانشینان آنان قرارداد، و در خلقت، بر قوت شما افزود. پس نعمتهای خدا را به یاد آورید، باشد که رستگار شوید.

۴-۲-نصح و امانت

از آن جا که خیر خواهی از صفات و شیوه های مشترک انبیاست، حضرت هود همواره این اصل را در ارتباط با مخاطبان رعایت می کرد:

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ؛^۴

من برای شما فرستاده ای در خور اعتمادم.

شاید در این جا این پرسش مطرح شود که این امانت از چه راهی برای آن پیامبر الهی قابل اثبات است. در پاسخ باید گفت با توجه به بدبینی مشرکان به پیامبرشان، اگر این صفت در او نبود قطعاً او را به خیانت متهم می کردند.

أَبْلُغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ؛^۵

پیامهای پروردگارم را به شما می رسانم و برای شما خیرخواهی امینم.

۱. کوفی، ۱۴۱۰ق، ص ۱۹۲.

۲. شعراء: ۱۳۵-۱۳۲

۳. اعراف: ۶۹

۴. شعراء: ۱۲۵

۵. اعراف: ۶۸

گاهی نیز خیرخواهی هود به شکل تشویق و ترغیب ظهور می‌یابد؛ وی در خطاب به فطرت و باطن مخاطبان دلسوزانه می‌گوید:

وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ؛^۱
 و ای قوم من، از پروردگارتان آمرزش بخواهید، سپس به درگاه او توبه کنید تا از آسمان بر شما بارش فراوان فرستد و نیز نیرویی بر نیروی شما بیفزاید، و تبهکارانه روی برمگردانید.

۵-۲- رعایت ادب و احترام در برابر ناسزا و تهمت

اوج ادب و احترام در برابر مردم را در سیره نورانی پیامبر اسلام (ص) دیدیم. هود و دیگر پیامبران نیز همواره کرامت ذاتی و عزت معنوی انسان را در نظر داشته و در برخوردها جانب ادب و حرمت اشخاص را در هر شرایط نگاه داشته اند. از طرفی، التزام حقیقی به ادب در مواجهه با طعن و لعن‌ها و تهمت‌های بی‌اساس ثابت می‌گردد و هود این‌گونه بود. وی به جای تندخویی و درشتخویی و حتی برخورد مشابه با آنها فقط اتهام مطرح شده را نفی می‌کند، البته با اعتماد و اطمینانی تحسین‌برانگیز؛

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ فِي سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنُظَنُّكَ مِنَ الْكَاذِبِينَ * قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ؛^۲

سران قومش که کافر بودند گفتند: در حقیقت، ما تو را در نوعی سفاهت می‌بینیم و جداً تو را از دروغگویان می‌پنداریم. گفت: ای قوم من، در من سفاهتی نیست، ولی من فرستاده‌ای از جانب پروردگار جهانیانم. وقتی او را کاذب و غرق در نادانی دانستند، او مقابله به مثل نکرد و پاسخی در نهایت ادب و اغماض داد با آن که می‌دانست دشمنانش از پست‌ترین سفیه‌ها هستند، و این از ادب نیکو و حسن خلق مبلغانی است که دعوت الهی و ارشاد آدمیان بر محور تلاش آنان جریان دارد»^۳.

۶-۲- عدم درخواست مزد

دعوت مبلغ چون از سر اخلاص باشد خداوند راه نفوذ آن را در دل‌ها باز می‌کند. اعلام بی‌نیازی مبلغ از پاداش و اجر دنیوی از مهم‌ترین نشانه‌های خلوص نیت است. حضرت هود بدین منظور و برای عقیم کردن تمام تلاش‌های

۱. هود: ۵۲

۲. اعراف: ۶۶-۶۷

۳. عبداللطیف راضی، المنهج الحرکی فی القرآن الکریم، ص ۱۹.

مخالفان، صریحاً اعلام می‌دارد که پاداش من جز بر عهده خدای جهانیان نیست و از شما مزدی نمی‌طلبم که در ازای آن مجبور به سازشی باشم، از این رو به عنوان دومین موضوع، پس از بیان توحید می‌گوید:

يَا قَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ الَّذِي فَطَرَنِي أَفَلَا تَعْقِلُونَ؟^۱

ای قوم من، برای این رسالت پاداشی از شما درخواست نمی‌کنم پاداش من جز بر عهده کسی که مرا آفریده است، نیست. پس آیا نمی‌اندیشید؟

وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ؟^۲

و بر این رسالت اجری از شما طلب نمی‌کنم. اجر من جز بر عهده پروردگار جهانیان نیست.

ضمن آن که نوع برخوردها و کیفیت مباحثات و مناظره‌های او نشان دهنده استغنا و بی‌نیازی کامل او از یاری، پاداش و یا حتی کمترین عنایت مخاطبان است، تا این نیازمندی به تضعیف جبهه دعوت الهی نینجامد.

۳- جدول مشخصات و عناصر شیوه‌های تبلیغ حضرت هود(ع)

مشخصات و عناصر شیوه‌های تبلیغ حضرت هود(ع) و نتایج آن به اختصار در جدول ذیل آمده است:

ردیف	شیوه‌ها	محل اجرا	نوع بیان	وسایل و ابزارها	زمینه‌ها	اهداف	میزان پذیرش مخاطبان
۱	تأکید بر توحید و نفی الهه	سرزمین عاد(ارم)	گفتاری- عملی	سؤال	استدلال	تحریک وجدان بت پرستی عمیق قوم عاد و از بین بردن شرک	ضعیف
۲	برائت از شرک	سرزمین عاد(ارم)	گفتاری	شجاعت و صراحت	طمع مشرکان در نرمش هود	قطع امید مشرکان از نرمش	خوب

۱. هود: ۵۱

۲. شعراء: ۱۲۷

ضعیف	غفلت عمیق مشرکان و غفلت زدایی	اشاره به عذاب	ذکر نعمت‌ها	گفتاری	سرزمین عاد(ارم)	یادآوری به همراه انذار	۳
خوب	تأثیر روش‌های غیر مستقیم	یادآوری نعمت‌ها	هشدار به عذاب	عملی و سخن نرم	سرزمین عاد(ارم)	نُصح و امانت	۴
متوسط	بیدار ساختن فطرت آنها	تکبر و تند خویی قوم عاد	نرمی و اغماض در برابر تندی اتهام	گفتاری- عملی	اجتماع بزرگان قوم	ادب و احترام در برابر ناسزا و تهمت	۵
متوسط	دفع شبهه منافع شخصی	تصور باطل مشرکان	جملات صریح	گفتاری	سرزمین عاد(ارم)	عدم درخواست مزد	۶

۴- نتیجه گیری

در دوران کنونی که شاهد اوجگیری تفکر انقلاب فرهنگی اسلامی درخشش اسلام ناب محمدی(ص) در سراسر جهان هستیم و عرصه های جدیدی برای تعمیم و بسط ندای انبیاء و تعالیم انسانی گشوده شده و جهان معاصر بیش از هر زمان تشنه پیام دل انگیز وحی و چشم به راه پرتوی نواز خورشید معنویت است. شناخت عمیق تر اسوه ها و راهکارهای اساسی تبلیغ اهمیتی مضاعف یابد.

دستیابی به این راهکارها و بینش ها با پرواز در آسمان ستاره افشان قرآن و پرتو پذیری از نورهای تابان آن که انبیاء هستند میسر می گردد. از این رو مطالعه شخصیت‌های برجسته و اسوه های قرآن در ردیف مهم ترین و ارجمند ترین مباحث قرار می گیرد.

از آنجا که پژوهش حاضر حول محور حضرت هود(ع) و شیوه های تبلیغی ایشان است، در مطالعه سیره زندگی تبلیغی حضرت هود(ع) به شیوه ای برجسته تر یا وجهی بارزتر برمی خوریم که شایسته توجه و امعان نظر افزون تر است. از این وجه بارز به یک معنا پیگیری مستمر در تبلیغ می باشد، از همین رهگذر تنوع و گستردگی شیوه های

تبلیغی مستفاد از سیره ایشان نیز ثابت شده است. همچنین در روش های تبلیغی بیان شده کارایی روش های برائت از شرک و نصیح و امانت بیش از روش های دیگر بوده و همچنین روش های تبلیغی ادب و احترام در برابر ناسزا و تهمت و عدم درخواست مزد موثر بوده است.

شایان توجه است که در نهایت می توان نتیجه گرفت، عدم تکرار یک شیوه، هرگز از اهمیت اولیه آن نمی کاهد؛ بلکه این شرایط زمانی و مکانی و وضعیت مخاطبان است که تکرار یا عدم تکرار را اقتضا می نماید و در صورت حصول شرایط ویژه هر روش، اتخاذ آن روش حتمی و الزامی بوده است که این موارد در تبلیغ حضرت هود(ع) مشهود است.

منابع:

- [۱]. قرآن
- [۲]. نهج البلاغه
- [۳]. غلامی فاطمه، "شیوه تبلیغ انبیاء اولوالعزم در قرآن کریم"، دانشگاه قم، پایان نامه، ۱۳۷۷ ه.ش.
- [۴]. بی نا، "شیوه های تبلیغی پیامبر(ص)", شورای عالی حوزه علمیه قم، مجله پیام حوزه، ۱۳۷۸ ه.ش، شماره ۲۳.
- [۵]. عباسی مقدم مصطفی، شیوه های تبلیغی پیامبر(ص)، موسسه بوستان کتاب، نوبت چاپ اول، ۱۳۷۹ ه.ش.
- [۶]. نادری محمد، "تنوع و جامعیت شیوه های تبلیغی قرآن"، ماهنامه روش، ۱۳۸۲ ه.ش.
- [۷]. اسعدی علی، "روش شناسی تبلیغی پیامبر اعظم(ص)", نامه جامعه، ۱۳۸۵ ه.ش، شماره ۲۷.
- [۸]. نوراللهی ارخودی عذرا، "روش تبلیغی انبیاء(ع) در قرآن"، مدرسه علمیه فاطمه الزهراء(س)، تایباد، ۱۳۹۱ ه.ش.
- [۹]. مهدوی نژاد غلامحسین، "شیوه تبلیغی پیامبر(ص)", حبل المتین، ۱۳۹۲ ه.ش، شماره ۵.
- [۱۰]. شیرافکن محمدحسین، "جستاری در روش تبلیغی حضرت ابراهیم ع با تاکید بر کریمه ی ۱۲۵ سوره نحل"، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات اخلاق کاربردی، ۱۳۹۷ ه.ش، دوره ۱۴، شماره ۳۰.
- [۱۱]. شریفی محمود، "نقش حضرت هود(ص) در قوم عاد"، فرهنگ زیارت، ۱۳۹۷ ه.ش، شماره ۳۶.
- [۱۲]. ابن کثیر اسماعیل، قصص انبیا، دوکتور مصطفی عبدالواحدی، مؤسسه علوم القرآن، چاپ چهارم، بیروت، ۱۴۱۱ ه.ق.
- [۱۳]. عبدعلی حویزی، تفسیر نور الثقلین، انتشارات دارالتفسیر، چاپ دوم، قم، ۱۳۸۴ ه.ش.
- [۱۴]. شیخ صدوق محمد بن علی، کمال الدین و تمام النعمه، مؤسسه النشر الاسلامی، چاپ سوم، تهران، ۱۴۱۱ ه.ق.
- [۱۵]. طباطبایی سید محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، مؤسسه الاعلمی، بیروت، ۱۳۹۰ ه.ش.
- [۱۶]. قمی علی بن ابراهیم، تفسیر القمی، دار الحجّه، چاپ اول، ۱۴۲۶ ه.ق.
- [۱۷]. قمی عباس، سفینه البحار، دار الاسوه للطباعة والنشر، چاپ اول، ۱۴۱۴ ه.ق.
- [۱۸]. کلینی محمد بن یعقوب، الروضة من الکافی، دار الکتب الاسلامیه، چاپ چهارم، تهران، ۱۳۸۳ ه.ش.
- [۱۹]. کوفی فرات بن ابراهیم، تفسیر فرات الکوفی، مؤسسه الطبع و النشر التابعه لوزاره الثقافه والارشاد الاسلامی، چاپ اول، تهران، ۱۴۱۰ ه.ق.
- [۲۰]. مکارم شیرازی ناصر تفسیر نمونه، دار الکتب الاسلامیه، تهران، ۱۳۸۸ ه.ش.